

Cauza 293/83

Françoise Gravier

împotriva

oraşului Liège

(Cerere de pronunţare a unei hotărâri preliminare
formulată de Tribunal de Première Instance din Liège)

„Nediscriminare: acces la învăţământ pentru formarea profesională”

HOTĂRÂREA CURŢII

13 FEBRUARIE 1985¹

În cauza 293/83,

având ca obiect o cerere adresată Curţii, în temeiul articolului 177 din Tratatul CEE, de către preşedintele Tribunal de Première Instance din Liège, de pronunţare, în litigiul pendinte în faţa acestei instanţe, între

Françoise Gravier

şi

oraşul Liège,

în prezenţa

statului belgian şi a Communauté Française,

a unei hotărâri preliminare privind, în special, interpretarea articolelor 7 şi 59 din Tratatul CEE,

CURTEA,

compusă din domnii Mackenzie Stuart, preşedinte, G. Bosco, O. Due şi C. Kakouris, preşedinţi de cameră, T. Koopmans, U. Everling, K. Bahlmann, Y. Galmot şi R. Joliet, judecători,

avocat general: Sir Gordon Slynn

grefier: doamna D. Louterman, administrator

*

¹Limba de procedură: franceza.

pronunță prezenta

HOTĂRÂRE

1 Prin ordonanța din 23 decembrie 1983, primită de Curte la 28 decembrie 1983, președintele Tribunal de Première Instance din Liège a adresat, în temeiul articolului 177 din Tratatul CEE, două întrebări preliminare privind interpretarea articolului 7 din tratat.

2 Aceste întrebări au fost adresate în cadrul unei proceduri privind măsurile provizorii prin care Françoise Gravier, studentă la Académie Royale des Beaux-Arts din Liège, a solicitat să i se interzică orașului Liège să solicite plata unei redevențe numite „minerval” (taxă de înscriere), care nu era solicitată și studenților de cetățenie belgiană. Orașul Liège a solicitat intervenția statului belgian, în calitate de autor al circularilor privind perceperea taxei respective, precum și intervenția Communauté Française, în calitate de autoritate regională responsabilă cu învățământul artistic.

3 Din dosar rezultă că în Belgia, în temeiul articolului 12 din Legea din 29 mai 1959 de modificare a anumitor dispoziții din legislația privind învățământul (*Moniteur Belge* din 19 iunie 1959), învățământul primar și secundar este gratuit în instituțiile publice și în instituțiile subvenționate, iar instituțiile de învățământ postsecundar sau superior nu pot percepe decât taxe de înscriere cu valoare mică pentru a asigura finanțarea serviciului lor social. Cu toate acestea, prin derogare de la articolul 12 în cauză, în fiecare an ulterior anului școlar 1976-1977, legile privind bugetul pentru educația națională au permis ministrului să instituie „o taxă de înscriere pentru elevii și studenții străini ai căror părinți nu au domiciliul în Belgia și care frecventează învățământul de stat sau subvenționat de stat la nivel preșcolar, primar, special, secundar, superior de scurtă durată sau de lungă durată și tehnic de gradul 2 și 3”.

4 În temeiul acestei dispoziții – în cazul de față, articolul 15 din Legea privind bugetul pentru anul 1983 –, ministrul educației naționale a impus, prin circulara nr. 83.24 G din 30 iunie 1983 (*Moniteur Belge* din 3 februarie 1984), „pentru anul 1983-1984, ca și pentru anii precedenți, o taxă de înscriere... pentru elevii și studenții care nu au cetățenie belgiană și care frecventează o instituție de învățământ artistic cu durată integrală organizată sau subvenționată de stat”. Conform acestei circulare, sunt scutiți de la plata taxei de înscriere, printre alții, studenții care au unul dintre părinți de cetățenie belgiană, studenții care au cetățenie luxemburgheză, precum și studenții care au unul dintre părinți, tata sau mama, cu domiciliul în Belgia, unde desfășoară o activitate profesională principală sau beneficiază de venituri de înlocuire ori de o pensie care sunt impozitate.

*luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru reclamanta Gravier, de L. Mission,
- pentru orașul Liège, de J. E. Derwal,
- pentru statul belgian și comunitatea franceză, de B. Perin și F. Herbert,
- pentru guvernul danez, de domnul L. Mikaelsen, în calitate de agent,
- pentru guvernul Regatului Unit, de domnul J. R. J. Braggins, în calitate de agent,
- pentru Comisia Comunităților Europene de doamna C. Durand și de domnul G. Kremlis, în calitate de agenți, după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 16 ianuarie 1985,

5 Reclamanta din acțiunea principală, domnișoara Françoise Gravier, având cetățenie franceză și părinți cu domiciliul în Franța, a venit în Belgia în 1982 pentru a studia arta benzilor desenate în cadrul unui ciclu de studii artistice superioare cu o durată de patru ani la Académie Royale des Beaux-Arts din Liège. Pentru anul universitar 1982-1983, aceasta a cerut dispensă de la plata sumei de 24 622 BFR reprezentând taxa de înscriere prevăzută pentru studenții străini care frecventează învățământul artistic superior. Prin scrisoarea din 7 octombrie 1983, Académie Royale a informat-o că cererea a fost respinsă pe motiv că „orice student străin trebuie să știe că studiile nu sunt gratuite și trebuie să prevadă plata unei taxe de înscriere”.

6 În urma respingerii cererii sale, domnișoara Gravier a fost invitată să plătească taxa de înscriere pentru anii universitari 1982-1983 și 1983-1984. Întrucât plata sumelor solicitate nu a avut loc în termenul stabilit, i-a fost refuzată înscrierea pentru anul 1983-1984. În consecință, nu i-a fost prelungit dreptul de ședere în Belgia. În aceste condiții, domnișoara Gravier s-a adresat președintelui Tribunal de Première Instance din Liège pentru a obține dispensă de la plata taxei de înscriere, precum și eliberarea atestatelor necesare pentru prelungirea șederii sale în Belgia.

7 În cursul procedurii pe lângă președintele Tribunal de Première Instance, reclamanta a contestat validitatea circularelor ministeriale care impuneau taxa de înscriere în litigiu. Aceasta a susținut că nu poate fi obligată să plătească o taxă de înscriere care nu este impusă și resortisanților belgieni întrucât, pe de o parte, o astfel de obligație ar constitui o discriminare pe motiv de cetățenie care este interzisă prin articolul 7 din tratat și, pe de altă parte, un resortisant al unui stat membru venit în Belgia pentru a urma acolo studiile trebuie să fie liber să le urmeze în calitate de beneficiar al serviciilor în sensul articolului 59 din tratat.

8 Orașul Liège, pârât în acțiunea principală, a asigurat eliberarea unui certificat de înscriere provizorie pentru reclamantă, care a putut astfel să își reglementeze șederea în Belgia. În ceea ce privește restul problemei, orașul Liège a fost de părere că este de competența statului belgian și a Communauté Française, citați ca intervenienți, să răspundă în privința criticilor exprimate față de circularele privind plata taxei de înscriere.

9 Instanța sesizată în privința litigiului, după ce a recunoscut urgența cererii, a considerat că s-a constatat o problemă de interpretare a dreptului comunitar și că trebuie să suspende pronunțarea unei hotărâri până când Curtea se va pronunța cu privire la următoarele întrebări preliminare:

„1) Este în conformitate cu dreptul comunitar să se considere că resortisanții statelor membre ale Comunității Europene, care se deplasează pe teritoriul altui stat membru în singurul scop de a urma acolo în mod legal cursurile unei instituții care oferă învățământ în special pentru formarea profesională, intră, în privința instituției respective, sub incidența domeniului de aplicare a articolului 7 din Tratatul de la Roma din 25 martie 1957?

2) În cazul unui răspuns afirmativ, care sunt criteriile ce permit să se stabilească dacă studiul artei benzilor desenate se încadrează în domeniul de aplicare a Tratatului de la Roma?”

10 Conform motivelor din ordonanța de trimitere, instanța națională a considerat că teza potrivit căreia înscrierea la o instituție precum Académie Royale des Beaux-Arts din orașul Liège, care este gratuită pentru cetățenii belgieni, trebuie să fie gratuită și pentru resortisanții celorlalte state membre, nu poate fi luată în considerare decât dacă reclamanta, venită în Belgia exclusiv pentru a-și urma studiile, beneficiază de dispozițiile Tratatului CEE. După ce a constat că nu există un răspuns clar la întrebarea dacă studenții trebuie considerați beneficiari ai serviciilor, ordonanța de trimitere explică faptul că, chiar și în cazul unui răspuns negativ, nu se poate deduce că accesul la învățământ nu intră sub incidența domeniului de aplicare a tratatului. Rezultă din Hotărârea Curții din 13 iulie 1983 (Forcheri, cauza 152/82, Rec. 1983, p. 2323), că în anumite împrejurări, condiționarea accesului resortisanților celorlalte state membre la învățământul profesional de plata unei taxe de înscriere care nu este impusă cetățenilor statului respectiv poate intra sub incidența domeniului de aplicare a tratatului.

11 Întrucât acesta era planul secundar al întrebărilor adresate, trebuie să se examineze mai întâi dacă instituirea unei taxe de înscriere precum cea menționată de ordonanța de trimitere constituie sau nu o „discriminare exercitată pe motiv de cetățenie” în sensul articolului 7 din tratat.

12 Statul belgian și Communauté Française au susținut în fața Curții că faptul de a impune studenților străini o contribuție financiară pentru învățământ se justifică în Belgia prin dezechilibrul existent începând din 1976 între numărul de studenți străini care efectuează studii în Belgia și numărul de studenți belgieni care au domiciliul în străinătate. Întrucât această disproporție a avut consecințe bugetare grave în domeniul educației naționale, guvernul belgian a trebuit să ceară studenților resortisanți ai altor state membre care în mod normal nu plătesc impozite în Belgia să contribuie, în mod proporțional, la costurile învățământului. Departe de a fi discriminatorie, o astfel de contribuție ar aduce studenții străini la un nivel de egalitate cu resortisanții belgieni.

13 Comisia a oferit Curții date numerice din care rezultă că mobilitatea studenților în Comunitate este un fenomen cu efecte limitate, dar că Belgia este statul membru cu cel mai ridicat procent de studenți resortisanți ai altor state membre în raport cu numărul total de studenți. Datele furnizate dovedesc, de asemenea, că Belgia este singurul stat membru care impune studenților străini plata unei taxe de înscriere, în timp ce Grecia impune o plată identică, din motive de reciprocitate, studenților belgieni înscriși la universitățile elene. Pe de altă parte, Comisia consideră că impunerea taxei de înscriere în litigiu instituie un tratament diferit între studenții de cetățenie belgiană, indiferent dacă ei înșiși sau părinții lor plătesc sau nu impozite în Belgia și resortisanții celorlalte state membre, diferență care se bazează pe cetățenia studenților.

14 În această privință, trebuie remarcat că din conținutul legislației belgiene și practica folosită în domeniul perceperii taxei de înscriere, menționate anterior, rezultă că studenții care au cetățenie belgiană nu suportă costurile învățământului artistic superior, în timp ce studenții străini trebuie să suporte o parte din aceste costuri. Prin urmare, tratamentul inegal este întemeiat pe cetățenie, iar această constatare nu este afectată de simplul fapt că există unele excepții de la deosebirea făcută între studenții belgieni și cei străini, excepții care uneori sunt în funcție de cetățenie, ca de exemplu în cazul special al studenților luxemburghezi, iar altele

în funcție de alte criterii precum domiciliul în Belgia al părinților care plătesc impozite în această țară.

15 Un astfel de tratament inegal pe motiv de cetățenie trebuie considerat o discriminare interzisă prin articolul 7 din tratat atunci când intră în domeniul de aplicare a tratatului.

16 Guvernele Regatului Unit și al Danemarcei și-au exprimat îngrijorarea față de acest fapt. Acestea consideră că prezenta cauză ridică probleme de principiu a căror importanță depășește cadrul întrebărilor preliminare adresate de instanța belgiană. După ce au contestat teza potrivit căreia persoana care dorește să urmeze studii în alt stat membru poate fi considerată beneficiar al serviciilor, acestea au menționat că articolul 7 din tratat nu interzice unui stat membru să trateze pe cetățenii săi într-un mod mai favorabil în domeniul învățământului, în special în ceea ce privește accesul la învățământ, burse și alocații de studiu, alte facilități de ordin social acordate studenților și contribuția studenților la costurile învățământului. Fiecare stat membru are, în aceste privințe, obligații speciale față de resortisanții săi.

17 Comisia, din contră, sprijină în principal teza potrivit căreia perceperea unei taxe de înscriere de la studenții resortisanți ai altui stat membru este incompatibilă cu articolul 59 din tratat, în măsura în care taxa nu se aplică studenților belgieni. În plan secundar, Comisia susține că această taxă constituie o discriminare pe motiv de cetățenie, contrară articolului 7 din tratat. Participarea la cursurile de formare profesională intră, de fapt, sub incidența dispozițiilor articolelor 48, 52, 59 și 128 din tratat și, prin urmare, intră sub incidența domeniului de aplicare a tratatului.

18 Față de această divergență de opinii, trebuie precizată mai întâi natura problemei ridicate. În primul rând, întrebările adresate nu privesc structura învățământului, nici finanțarea acestuia, ci numai faptul de a stabili un prag financiar la accesul la învățământ exclusiv pentru studenții străini. În al doilea rând, este vorba de o formă de învățământ bine stabilită, considerată „formare profesională” în prima întrebare și „studiul artei benzilor desenate” în a doua întrebare.

19 Prima constatare care se impune în această privință este că, deși structura învățământului și politica privind învățământul nu fac parte ca atare din domeniile pe care tratatul le-a inclus în competențele instituțiilor comunitare, accesul și participarea la cursurile de învățământ și de ucenicie, în special atunci când este vorba de formare profesională, au legătură cu dreptul comunitar.

20 Articolul 7 din Regulamentul nr. 1612/68 al Consiliului din 15 octombrie 1968 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Comunității (JO L 257, p. 2) prevede că lucrătorul resortisant al unui stat membru care își desfășoară activitatea într-un alt stat membru beneficiază aici, în același temei și în aceleași condiții ca și lucrătorii naționali, de formare în școli profesionale și centre de recalificare. Articolul 12 din același regulament asigură accesul în sistemul de învățământ general, la cursurile de ucenicie și de formare profesională în aceleași condiții ca și resortisanții statului respectiv, copiilor resortisanților unui stat membru care este încadrat în muncă într-un alt stat membru.

21 În ceea ce privește în special formarea profesională, articolul 128 din tratat prevede că Consiliul stabilește principiile generale pentru realizarea unei politici comune de formare profesională care să poată contribui la dezvoltarea armonioasă atât a economiilor naționale, cât și a pieței comune. Decizia 63/266 a Consiliului din 2 aprilie 1963 de stabilire a principiilor generale (JO 1963, p. 1338) conține primul principiu potrivit căruia „principiile generale trebuie să permită fiecărei persoane să beneficieze de o formare adecvată, cu condiția respectării libertății de a-și alege profesia, instituția și locul de formare”.

22 Atenția specială acordată de instituțiile comunitare problemelor legate de accesul la formarea profesională și la îmbunătățirea acestuia în cadrul Comunității rezultă, de asemenea, din „orientările generale” pe care Consiliul le-a stabilit în 1971 pentru elaborarea unui program de activități la nivel comunitar în domeniul formării profesionale (JO C 81, p. 5), din Rezoluția Consiliului și a miniștrilor educației reuniți în cadrul Consiliului din 13 decembrie 1976 privind măsurile care trebuie luate pentru a îmbunătăți pregătirea tinerilor pentru activitatea profesională și a facilita trecerea acestora de la învățământ la viața activă (JO C 308, p. 1), precum și din Rezoluția Consiliului din 11 iulie 1983 privind politicile de formare profesională în Comunitatea Europeană pentru anii 1980 (JO C 193, p. 2).

23 Prin urmare, politica comună de formare profesională menționată la articolul 128 din tratat este realizată treptat. Aceasta constituie, de altfel, un element indispensabil pentru activitățile Comunității, ale cărei obiective includ, printre altele, libera circulație a persoanelor, mobilitatea forței de muncă și îmbunătățirea nivelului de trai al lucrătorilor.

24 În mod special, accesul la formarea profesională poate să favorizeze libera circulație a persoanelor în cadrul Comunității, permițându-le să obțină o calificare în statul membru în care intenționează să își desfășoare activitățile profesionale și oferindu-le ocazia să își perfecționeze formarea și să își dezvolte aptitudinile speciale în statul membru în care învățământul profesional include specializarea corespunzătoare.

25 Din punctele precedente rezultă că, într-adevăr, condițiile privind accesul la formarea profesională intră sub incidența domeniului de aplicare a tratatului.

26 Prin urmare, la prima întrebare trebuie să se răspundă că perceperea unei redevențe, a unui drept de înscriere sau a unei taxe de înscriere ca o condiție pentru accesul la cursurile de învățământ profesional de la studenții resortisanți ai celorlalte state membre atunci când studenților din statul respectiv nu li se percepe aceeași taxă, constituie o discriminare pe motiv de cetățenie interzisă prin articolul 7 din tratat.

27 Prin a doua întrebare, instanța națională dorește să afle criteriile care permit să se stabilească dacă studiul artei benzilor desenate face parte din învățământul profesional.

28 În conformitate cu Decizia 63/266, menționată anterior, principiile generale pentru punerea în aplicare a unei politici de formare profesională comune privesc o „formare profesională a tinerilor și adulților care ar putea fi sau sunt deja angajați într-o activitate profesională, până la nivelul posturilor medii”. O astfel de politică comună ar trebui „să permită fiecărei persoane să dobândească cunoștințele și aptitudinile tehnice necesare pentru desfășurarea unei anumite

activități profesionale și să atingă cel mai înalt nivel posibil de pregătire, încurajând, în special în ceea ce privește tinerii, evoluția intelectuală și etică, educația civică și dezvoltarea fizică”.

29 Orientările generale stabilite de Consiliu în 1971 – menționate anterior – prevăd că obiectivul formării profesionale trebuie să fie acela de a „înzestra întreaga populație cu mijloace de formare, de perfecționare și de formare continuă cu caracter general și profesional corespunzătoare pentru a permite fiecărei persoane să își dezvolte personalitatea și să realizeze o carieră profesională într-o economie ale cărei nevoi sunt în evoluție constantă”.

30 Din aceste documente rezultă că orice formă de învățământ care pregătește persoane pentru calificarea într-o profesie, meserie sau altă activitate specifică sau care îi conferă o aptitudine specială pentru a practica o astfel de profesie, meserie sau activitate face parte din învățământul profesional, indiferent de vârsta și nivelul de formare al elevilor sau studenților și chiar dacă programa de învățământ include o parte de educație generală.

31 În consecință, la cea de-a doua întrebare trebuie să se răspundă că noțiunea de formare profesională include învățământul privind arta benzilor desenate oferit de o instituție de învățământ artistic superior atunci când acest învățământ pregătește studentul pentru o calificare într-o profesie, meserie sau altă activitate specifică sau care îi conferă o aptitudine specială pentru a practica o astfel de profesie, meserie sau activitate.

Cu privire la cheltuielile de judecată

32 Cheltuielile efectuate de Guvernul Regatului Unit, de Guvernul Danemarcei și de Comisie, care au prezentat observații Curții, nu pot face obiectul unei rambursări. Întrucât procedura are, în raport cu părțile în acțiunea principală, un caracter incidental față de procedura din fața instanței naționale, este de competența acestei instanțe să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată.

Pentru aceste motive,

CURTEA,

pronunțându-se cu privire la întrebările care i-au fost adresate de către președintele Tribunal de Première Instance din Liège, prin ordonanța din 23 decembrie 1983, declară:

- 1) Perceperea unei redevențe, a unui drept de înscriere sau a unei taxe de înscriere ca o condiție pentru accesul la cursurile de învățământ profesional de la studenții resortisanți ai celorlalte state membre atunci când studenților din statul respectiv nu li se percepe aceeași taxă, constituie o discriminare pe motiv de cetățenie interzisă prin articolul 7 din tratat.**
- 2) Noțiunea de formare profesională include studiul artei benzilor desenate oferit de o instituție de învățământ artistic superior, atunci când acest învățământ**

pregătește studentul pentru o calificare într-o profesie, meserie sau altă activitate specifică, sau care îi conferă o aptitudine specială pentru a practica o astfel de profesie, meserie sau activitate.

Mackenzie Stuart

Bosco

Due

Kakouris

Koopmans

Everling

Bahlmann

Galmot

Joliet

Pronunțată în ședință publică la Luxemburg, 13 februarie 1985.

Grefier

P. Heim

Președinte

A. J. Mackenzie Stuart